

EDICIJA ISTRAŽIVANJA

PREDSTAVE O EVROPSKOJ UNIJI I RUSIJI U JAVNOSTI SRBIJE

Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018

EDICIJA

Istraživanja

UREDNIKA EDICIJE

Dr Irena Ristić

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka

Beograd, 2021.

ZA IZDAVAČA

Dr Goran Bašić

RECENZENTI

Dr Jelica Kurjak

Dr Maja Lukić Radović

Dr Zoran Lutovac

ISBN 978-86-7093-250-0

Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije

JAVNO MNJENJE
SRBIJE 2018 – JMS 2018

UREDNIK
Bojan Todosijević

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

Beograd, 2021.

Sadržaj

8

Bojan Todosijević:

METODOLOŠKE KARAKTERISTIKE PROJEKTA: JAVNO MNENJE SRBIJE 2018 – JMS 2018

44

Branka Matijević, Jovana Zafirović, Ivana Magdalenić:

PERCEPCIJA GRAĐANA O SPOLJNOPOLITIČKOM OPREDELJENJU SRBIJE:

ČIJA PODRŠKA ĆE UNAPREDITI SOCIOEKONOMSKE PRILIKE U SRBIJI, EVROPSKE UNIJE ILI RUSIJE?

58

Ksenija Marković, Marko Jovanović, Jovana Zafirović:

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE – IZMEĐU ŽELJE GRAĐANA I ODLUKA VLASTI

74

Ksenija Marković, Branka Matijević, Marko Jovanović:

KOSOVO I METOHIJA I EVROPSKA UNIJA – DILEMA ILI OĀEKIVANI

IZBOR?

90

Zoran Pavlović:

„NAPRAVLJENO PO NARUDŽBINI? “

JAVNO MNJENJE O ISTRAŽIVANJU JAVNOG MNJENJA

U KONTEKSTU PRORUSKIH I PROZAPADNIH STAVOVA

112

Marko Mandić:

SPOLJNOPOLITIĀKI PRIORITETI REPUBLIKE SRBIJE – (NE)ODRŽIVO BALANSIRANJE?

Predgovor

Iako su Zapadna Evropa i Rusija od stvaranja moderne srpske državnosti uvek igrale izvesnu ulogu u međunarodnoj politici Srbije, njihov je uticaj u protekle tri decenije postao dominantan i to u dvosmernom smislu. Jer, koliko god je Srbija određena svojim odnosom prema Evropskoj uniji i Rusiji, toliko na položaj i politiku Srbije utiče i odnos ovih političkih aktera prema njoj. Stoga ne iznenađuje da su ti (među)odnosi čest predmet studija i analiza, kao i da za naučnu zajednicu predstavljaju izvor istraživačkih pitanja, koja bez sumnje ostaju aktuelna i u tek započetoj novoj deceniji 21. veka.

Pred nama se nalazi Zbornik radova koji je baziran na ispitivanju građana Srbije o njihovim stavovima i predstavama o Evropskoj uniji i Rusiji, koje je krajem 2018. sproveo Centar za politiko-loška istraživanja i javno mnjenje (CPIJM) Instituta društvenih nauka. Glavni cilj je bio da se vidi kako građani, ne samo percipiraju ulogu i uticaj ova dva međunarodna aktera u međunarodnoj politici Srbije, nego i do koje mere odobravaju spoljnu politiku Srbije, ili pak priželjkuju neku drugu. Autori radova u ovom Zborniku su prevashodno mladi istraživači Instituta društvenih nauka koji time ne samo interdisciplinarno doprinose jednoj veoma važnoj i aktuelnoj temi, već i nagoveštavaju jedan potencijal za dugoročni povratak tradiciji kvalitativnih analiza CPIJM-a na bazi javnomnjenjskih ispitivanja.

Pored razmatranja najvažnijih aspekata ove teme, ovaj Zbornik svakako ima za cilj i da pozove i podstakne članove naučne zajednice i sve one koji se profesionalno bave spoljnom politikom Srbije u užem i širem smislu, da uzmu učešća u analizi ovih podataka i osvetle mnogobrojne dodatne aspekte koji se odnose na ovu široku i veoma važnu temu.

Irena Ristić
Urednica edicije *Istraživanja*

KSENIJA MARKOVIĆ

Istraživačica saradnica

Institut društvenih nauka, Beograd

BRANKA MATIJEVIĆ

Istraživačica pripravnica

Institut društvenih nauka, Beograd

MARKO JOVANOVIĆ

Istraživač pripravnik

Institut društvenih nauka, Beograd

Kosovo i Metohija i Evropska unija – Dilema ili očekivani izbor?¹

Apstrakt

Srbija je već petinu XXI veka provela na putu ka Evropskoj uniji. Svi predstavnici vlasti od 2000. godine do danas ističu da je članstvo u Evropskoj uniji strateško opredeljenje Republike Srbije. Podrška ulasku Srbije u EU prethodnih deset godina beleži neravnomerni pad, za razliku od prve dekade evropskih integracija kada je postojala većinska podrška. Postoji mnogo faktora koji utiču na dinamiku i ishod procesa evropskih integracija u Srbiji. Jedan od važnijih je rešavanje statusa Kosova i Metohije. Autori ovaj stav brane sa trima grupama argumenata. Prvo, sve više predstavnika Evropske unije iznosi jasan stav da je priznanje samoproglašene nezavisnosti Kosova ključan uslov za dobijanje članstva. Drugo, proces evropskih integracija i rešavanje kosovskog pitanja su direktno uslovljeni procesi, što će se u prvom delu rada i detaljno obrazložiti. Treće, javno mnjenje Srbije je već dugo rastrzano između kosovske prošlosti i evropske budućnosti. Sve navedeno je motivisalo autore da pokušaju da otkriju u kojoj meri stav o statusu Kosova i Metohije utiče na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u Evropskoj uniji. U nastojanju da odgovore na istraživačko pitanje autori se oslanjaju na podatke dobijene na osnovu empirijskog kvantitativnog istraživanja Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije 2018, Instituta društvenih nauka iz Beograda. Rezultati istraživanja jasno ukazuju na to da postoji većinska podrška ulasku Srbije u EU ali i da način rešavanja pitanja Kosova i Metohije ima jak uticaj na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU.

Ključne reči: Evropska unija, evropske integracije, politika uslovljavanja, Kosovo i Metohija, javno mnjenje Srbije.

Uvod

Nakon promena 2000. godine Republika Srbija je zajedno sa promenom režima utvrdila i put ka Evropskoj uniji kao svoje strateško opredeljenje, iako je zvanično prvi korak ka tom putu učinjen tek 2008. godine kada je potpisan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, dok je 2012. godine postala i kandidat za članstvo, a 2014. godine započela pregovore. Podrška procesu evropskih integracije je u nekoliko navrata tokom proteklih dvadeset godina bila na ispitu, u javnosti su se često mogle čuti optužbe na račun institucija Evropske unije kako se vode dvostrukim pravilima i kako je politika uslovljavanja prema Srbiji nepravedna. Dva pitanja su najviše potresla javnost Srbije i nagnala građane da dožive evropske integracije kao nepravedan proces: izručivanje optuženih za ratne zločine Haškom tribunalu i rešavanje statusa Kosova i Metohije.

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2021. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Objektivnosti radi, u proceni postavljenih zahteva moraju se pomenuti i primedbe upućene na račun institucija Evropske unije, koje nisu prvi put izrečene tokom procesa pridruživanja Srbije ili drugih zemalja Zapadnog Balkana, jer je svaki krug proširenja donosio nove dileme i iznova ispitivao postavljene kriterijume. Odgovor predstavnika vlasti u Briselu na iznete primedbe je bio kratak i jasan: radi se o procesu dobrovoljne ekonomske i političke integracije i niko se ne prisiljava na članstvo. Isto tako moramo biti svesni činjenice da se i Evropska unija sa svakim krugom proširenja menja, kao što se menjaju i politički i društveni konteksti zemalja članica i zemalja kandidata. Kako bismo utvrdili da li je politika uslovljavanja prema Srbiji zaista bila nepravedna, kako je često i percipirana u javnom mnjenju, neophodno je da ispitamo dinamiku procesa evropskih integracija, kao i utvrđene kriterijume za dobijanje članstvu u Evropskoj uniji. Navedeno je upravo i tema prvog dela rada. Drugi deo rada je posvećen prikazu dinamike procesa evropskih integracija u slučaju Srbije sa ciljem da se dokaže da su proces evropskih integracija i rešavanje statusa Kosova i Metohije direktno uslovljeni procesi. U trećem delu rada se analiziraju rezultati empirijskog istraživanja sa namerom da se utvrdi da li je javno mnjenje svesno ove veze i da li je dilema Kosovo ili EU i dalje jedno od glavnih retoričkih pitanja u političkom diskursu Srbije.

Evropska unija i politika uslovljavanja

Istorija Evropske unije počinje pedesetih godina, tačnije 1951. godine kada je potpisan ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik, koja je i preteča Evropske ekonomske zajednice, iz koje je proistekla Evropska unija. Od tada do danas Evropska unija (EU) je evoluirala u ekonomsku, socijalnu i političku uniju, dok je proces evropskih integracija proizveo određene institucije vlasti na evropskim nivou sa značajnim ovlašćenjima u brojnim oblastima različitih javnih politika.² Evropska unija je rezultat procesa dobrovoljne ekonomske i političke integracije između nacionalnih država Evrope (Hiks, 2007). U prvoj fazi razvoja EU udružilo se samo šest država,³ da bi devedesetih godina broj članica porastao na 15,⁴ a najveće proširenje se dogodilo 2004. godine kada je priključeno novih deset članica (od toga osam iz redova bivših komunističkih zemalja sa područja Centralne i Istočne Evrope).⁵ Danas Evropska unija broji 27 članica, a procene su da, nakon prijema Bugarske i Rumunije, 2007. godine i Hrvatske 2013. godine, neće biti novih proširenja u skorijoj budućnosti (Đukanović & Lađevac, 2009; Jelisavljević, 2019). Bez obzira da li je neko „evroskeptik“ ili „evrofanatik“, ne može se osporiti činjenica da je proces evropskih integracija ostavio trajan trag u istoriji cele Evrope. Nesporno je i da ishodi procesa koji se odvijaju unutar EU određuju „ko dobija šta, kada i kako“ u evropskom društvu (Hiks, 2007: 25). Jednostavno rečeno Evropa i svet više nisu isti nakon osnivanja Evropske unije. Procesu

² Osnovni institucionalni kvartet Evropske unije čine: Evropska komisija, Savet Evrope, Evropski parlament i Evropski sud pravde.

³ Ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik su u Parizu, 1951. godine potpisale: prvo Nemačka (tada Savezna Republika Nemačka, tzv. Zapadna Nemačka) i Francuska, zatim se priključuju: Belgija, Italija, Luksemburg i Holandija.

⁴ Prvo proširenje Evropske unije se dešava 1973. godine, kada Evropskoj zajednici pristupaju: Danska, Irska i Ujedinjeno kraljevstvo; drugo proširenje je 1981. godine kada pristupa Grčka; 1986. godine se priključuju i Portugal i Španija; 1990. godine nakon pada Berlinskog zida se ujedinjuje Nemačka, pa automatski članica postaje i tzv. Istočna Nemačka. Četvrti krug proširenja se desio 1995. godine, kada članice postaju Austrija, Finska i Švedska.

⁵ To su bili: Estonija, Kipar, Litvanija, Letonija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija i Češka.

evrointegracija se Srbija, kao država, interesno okrenula nakon promena 2000. godine, kada članstvo u Evropskoj uniji postaje glavno strateško opredeljenje. Srbija je poput drugih postkomunističkih država dobrovoljno ušla u proces evropskih integracija i time zakoračila sa deset godina zakašnjenja u proces pregovora sa institucijama Evropske unije. Proces pregovora podrazumeva da se vodi usklađivanje politika zemlje kandidata sa politikom Evropske unije.

Politika uslovljavanja je sastavni deo politike proširenja Evropske unije. Politika proširenja spada u „najmlađe“ politike Evropske unije, potreba za definisanjem posebne politike koja bi se bavila prijemom novih članica se rodila nakon okončanja *hladnog rata* kada su zemlje Centralne i Istočne Evrope izrazile želju da postanu članice Evropske unije (Mišćević, 2016: 134). Politiku uslovljavanja možemo definisati kao upotrebu političkih instrumenata koje jedan akter koristi da bi obezbedio prihvatanje i oblikovao akcije drugog aktera, ili po Smitu, uslovljavanje podrazumeva povezivanje koristi koje druga država želi postići ispunjenjem određenih uslova, što podrazumeva da su partneri u neravnomernom položaju (Little & Smith, 2006: 7). Često se politika uslovljavanja opisuje kao politika „štapa i šargarepe“ i zasniva se na upotrebi zahteva kao preduslova za dobijanje ekonomske pomoći i finansijske podrške, za odbijanje dugova, za pristup članstvima u različitim regionalnim i međunarodnim organizacijama i sl. Proces pregovora o članstvu u Evropskoj uniji nije nikada bio jednostavan zadatak i često je imao različit karakter i dinamiku, ne bismo pogrešili kada bismo rekli da je to *politika stalnog uobličavanja* (Mišćević, 2016). Prvi set uslova za članstvo, poznati pod nazivom *Kopenhagenski kriterijumi*, su definisani 1993. godine i bili su namenjeni kandidatima iz redova postkomunističkih zemalja. Izdvojene su tri grupe kriterijuma: *politički* – stabilnost institucija koja garantuje demokratski poredak, vladavinu prava, ljudska prava i zaštitu manjina; *ekonomski* – funkcionalna tržišna privreda koja ima kapaciteta da izdrži pritisak konkurencije u okviru ukupnog tržišta EU; *acquis kriterijumi* – sposobnost da se pravila, standardi i politike EU primene, ali i prihvate ciljevi političke, ekonomske i monetarne unije. Ovim dokumentom su konačno, makar načelno, definisani kriterijumi koje zemlje koje pretenduju na članstvo moraju ispuniti. Međutim, primena ovih kriterijuma tokom pregovora je pokazala da mnoge zemlje kandidati imaju ozbiljne poteškoće da navedene zahteve i ispune, zbog toga je upravo politika uslovljavanja na meti kritika i izaziva najviše kontroverzi (Blauberger, 2009; Šošić, 2008). Države Srednje i Istočne Evrope su smatrale da su prilikom procesa pridruživanja bile izložene primeni dvostrukih standarda, odnosno da su se prilikom učlanjenja u EU ispred njih postavili uslovi koji bi za mnoge zemlje Zapadne Evrope bili neprihvatljivi (Sadurski, 2008, 209–231). S druge strane, nije ni svaka zemlja kandidat bila podjednako pod „budnim okom“ Evropske komisije, pa se nekim postkomunističkim državama progledalo kroz prste prilikom rešavanja spornih pitanja (Sadurski, 2008, 209–231). Kako smatraju neki autori, države Centralne i Istočne Evrope u momentu učlanjenja poseduju čak slabije administrativne kapacitete nego što su to imale mediteranske države jednu deceniju ranije (Dinan, 2004). Isto se tvrdi za Bugarsku, Rumuniju i kasnije Hrvatsku u poređenju sa deset članica koje su ušle u prethodnom krugu. Svaki krug proširenja je sa sobom donosio i nove uslove. Mišćević ističe da se tokom procesa pregovora Hrvatske za članstvo EU, prvi put u praksu pregovora uvode merila (*benchmarks*) koja moraju biti ispunjena za otvaranje, odnosno zatvaranje poglavlja. Zapravo, time su mnogo više u pregovarački proces uvedene države članice, koje su svako poglavlje dvostruko ocenjivale – ispunjenje uslova da pregovori u njima i započnu i da se privremeno završe (Mišćević, 2016). Uslovi za pristupanje zemalja Zapadnog Balkana EU, iznova su promenjeni u martu 2020. godine kada je Evropska komisija usvojila predlog Francuske o reorganizaciji procesa proširenja EU. Do nove striktnije metodologije pristupanja je došlo zbog unutrašnje krize u EU, ali i neodgovarajućeg zalaganja zemalja koje pretenduju na članstvo. Nova metodologija počiva na

četiri postulata, a to su (1) postepeno pristupanje kroz pregovaračka poglavlja grupisana u klaster; (2) prelazak sa dosadašnjeg fleksibilnog na rigoroznije poštovanje kriterijuma za članstvo koje podrazumeva i nove mehanizme za praćenje reformi; (3) direktna materijalna korist za zemlje Zapadnog Balkana koja se ostvaruje putem postepenog pristupa finansijskim fondovima EU u skladu sa napredovanjem u etapama pregovaračkog procesa; i (4) reverzibilnost tj. dvosmernost procesa pristupanja što podrazumeva veću dinamičnost i političko usmeravanje. Važno je istaći da je nova metodologija pristupanja EU kreirana prvenstveno za Albaniju i Severnu Makedoniju koje još nisu započele pregovore o članstvu, a Srbiji i Crnoj Gori je data mogućnost da same odluče hoće li prihvatiti novi način pristupanja EU. Vlada Crne Gore u maju 2020. godine prihvatila je novu metodologiju pristupanja. Vlada Republike Srbije takvu odluku još uvek nije donela, ali je zato predsednik Srbije, uprkos činjenici da je pristupanje međunarodnim organizacijama u ustavnoj nadležnosti Vlade, tokom posete francuskom predsedniku Emanuelu Makronu istakao da i Srbija prihvata novi način pristupanja EU (Radifković & Ranković, 2020; European Western Balkans, 2021).

Danas kada se govori o krizi politike proširenja na delu je nov pristup u pregovorima u članstvu. Novina se ogleda u tome da se uporedo sa uvođenjem merila za otvaranje i zatvaranje poglavlja izdvajaju poglavlja 23 i 24 kao primarna, koja se otvaraju na samom početku pregovora i poslednja se zatvaraju. Ovim poglavljima se daje uloga „kontrolora“ pregovora, jer se uvodi klauzula o balansu (*imbalance clause*), kojom se definiše da svaki zastoj u sprovođenju obaveza iz tih poglavlja vodi pokretanju mehanizma zaustavljanja celokupnih pregovora o članstvu. Za ta poglavlja se definišu ne samo merila za otvaranje i zatvaranje već i prelazna merila, prolazno vreme kojim se ocenjuje konzistentnost u postizanju obaveza usklađivanja u oblasti vladavine prava (Mišćević, 2016). Ovim se povećao ne samo broj obaveza koje preuzimaju zemlje kandidati, zadatak koji stoji pred njima je definitivno mnogo teži u odnosu na krug proširenja iz 2004. godine, već se dala i veća uloga zemljama članicama u procesu pregovaranja, jer svaka članica ima pravo da izrazi svoje nezadovoljstvo procesom napretka i da blokira dalji proces pregovora. Konačno, kada je Srbija započela pregovore o članstvu, uvodi se još jedan dodatan uslov, koji je bio presedan u svakom smislu, jer deo poglavlja postaje mehanizam za praćenje sprovođenja pregovora koji primarno uopšte nisu vezani za institucije ili pravo Evropske unije. Reč je poglavlju 35 u koji je ugrađen mehanizam za praćenje pregovora o procesu normalizacije odnosa između Beograda i Prištine. Nakon uvođenja poglavlja 35, postalo je jasno da je proces evropskih integracija, odnosno pregovaranje o članstvu i rešavanje statusa Kosova i Metohije direktno uslovljeni procesi, otuda i motivacija autora da analiziraju dinamiku politike uslovljavanja, kao i da ispituju da li je javno mnjenje Srbije svesno ove uslovljenosti i kako reaguje na politiku ili Kosovo ili Evropska unija.

„Evropski put“ Srbije – Od Haškog tribunala do rešavanja kosovskog pitanja

Srbija je kao i druge zemlje Zapadnog Balkana započela svoj put u Evropsku uniju sa kašnjenjem u poređenju sa drugim zemljama Centralne i Istočne Evrope koje su tokom devedesetih godina prošlog veka radile na ispunjavanju uslova za članstvo u EU, dok su bivše jugoslovenske republike bile zahvaćene ratom i nemirima. Srbija je, dakle, zaostajala u samom startu. Njenu situaciju je otežalo to što su za svoje pristupanje EU, pored uobičajenog skupa kriterijuma koje zemlje kandidati treba da ispune, zemlje Zapadnog Balkana morale da ispune niz dopunskih

uslova, a Srbija je čak i među njima imala najnepovoljniju poziciju. Ovi dopunski kriterijumi podrazumevali su unapređenje regionalne saradnje i stabilnosti, suočavanje sa ratnim nasleđem iz prethodne decenije, punu saradnju sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, rešavanje pitanja statusa Kosova i Metohije, itd. (Milenković & Milenković, 2013).

S obzirom da je od samog početka procesa pristupanja Srbije Evropskoj uniji saradnja sa Haškim tribunalom istaknuta kao prvi i osnovni uslov napredovanja procesa, negativni stavovi prema radu Haškog tribunala i obavezi da se sa njim uspostavi puna saradnja uticali su na opšti stav javnosti prema Evropskoj uniji. Činjenica je da je Haški tribunal svojim radom podstakao nemali deo srpske javnosti da stekne i očuva percepciju svog naroda kao žrtve, nezasluženo najvećeg gubitnika i objekta nepravične politike zapadnih sila. Očekivanja da će opšta populacija biti sposobna da napravi diferencijaciju između individualne i kolektivne odgovornosti i da neće doći do samoidentifikacije, saosećanja i solidarnosti sa optuženim sunarodnicima pokazala su se kao previsoka (Stojić, 2006). Umesto da podstakne promenu društvene svesti i pomogne dostizanju tranzicione pravde, po mišljenju značajnog dela srpske javnosti, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju pokazao se kao instrument kojim su zapadne sile uslovljavale Srbiju kako bi oblikovali njenu spoljnu i unutrašnju politiku prema sopstvenim preferencijama (Đurković, 2018). Dakle, veliki udeo javnosti smatrao je da se nepravde koje su učinjene srpskom narodu u prethodnoj deceniji nastavljaju pred sudom u Hagu i da se dupli standardi međunarodne zajednice njegovim delovanjem samo potvrđuju.⁶

Uslovljenost procesa evropskih integracija Srbije saradnjom sa Haškim tribunalom viđena je kao nepravična, a kao još veća nepravda se doživela činjenica da je većina zemalja Evropske unije priznala jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova nakon njegovog proglašenja 2008. godine. Iako je Srbija samo nekoliko meseci nakon toga potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju,⁷ tadašnja konzervativna opozicija istakla je Evropsku uniju kao jednog od glavnih krivaca za napad na suverenitet i teritorijalni integritet Srbije, a svi oni proevropske orijentacije bili su označeni kao izdajnici koji su spremni da se odreknu svete srpske zemlje zarad dalje integracije u EU koja donosi neizvesan benefit (Milenković & Milenković, 2013). Takvi stavovi reprodukovani su i u narednim godinama kroz opozicioni diskurs, čak i posle 2012. godine kada je Srbija dobila status kandidata za članstvo u EU, koji je usledilo kao nagrada nakon više od decenije sprovođenja politike uslovljavanja koja je, između ostalog, primorala srpske vlasti da 2011. godine pod pokroviteljstvom EU započne pregovore sa Prištinom. Naredne strane će biti posvećene upravo analizi uticaja rešavanja kosovskog pitanja na dinamiku pregovora o članstvu Srbije u Evropskoj uniji.

Nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti samoupravnih organa na Kosovu i Metohiji, javno mnjenje je moralo da se suoči sa dve stvari. Prvo, sa traumatičnim iskustvom gubitka

⁶ To pokazuju i brojna istraživanja javnog mnjenja koja su zabeležila negativan stav javnosti prema Haškom tribunalu koji je percipiran kao pristrasan protiv optuženih Srba (Belgrade Centre for Human Rights & SMMRI, 2003); (Beogradski centar za ljudska prava & Strategic Marketing Research, 2004); (Beogradski centar za ljudska prava & Strategic Marketing Research, 2005); (OEBS, Beogradski centar za ljudska prava, & Strategic Marketing Research, 2006); (OSCE, Beogradski centar za ljudska prava, & IPSOS, 2011); (Mihailović & Lazarević, 2017); (Biro, 2017).

⁷ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) potpisan je u Luksemburgu, 29. aprila 2008. godine, a samo dva meseca ranije, 17. februara 2008. godine, organi privremene samouprave na Kosovu i Metohiji, uz podršku velikih sila, u prvom redu SAD i najvećeg broja zemalja EU, donose Deklaraciju o nezavisnosti Kosova*, Deklaracija o nezavisnosti Kosova* <http://www.assembly-kosova.org/?-cid=3,128,1635>. (posećeno: 01. 8. 2019.)

dela teritorije koja je kroz vekove predstavljana kao „kolevka srpskog naroda“ i uz to da prihvati da će se ubuduće proces pregovora o članstvu Srbije u EU odvijati paralelno sa rešavanjem kosovskog pitanja (Marković i dr., 2019). Nakon proglašenja nezavisnosti, vlasti u Beogradu insistiraju na tome da je Kosovo i dalje autonomna pokrajina Republike Srbije, međutim, činjenica je da se sa novim statusom Kosovo *de facto* izuzima iz političkog života Srbije (Janjić, 2007). U novim okolnostima Srbija biva primorana da prihvati uslove Evropske unije da se postigne napredak u dijalogu sa vlastima u Prištini. Tako je Srbija dobila status kandidata za članstvo u EU 2. marta 2012. godine, tek nakon što su 8. marta 2011. godine otpočeli pregovori Beograda i Prištine.⁸ Posredovanje u procesu pregovora je preuzela Evropska unija što je bilo i očekivano rešenje, pošto obe strane pretenduju da postanu članice EU. Tada je konačno i razjašnjena dilema, ako je ikada i postojala, da zapadne sile imaju nameru da se pregovori između Beograda i Prištine izmeste iz okvira Ujedinjenih nacija. Prvi dijalog je počeo na tehničkom nivou, ali je 2012. godine podignut na viši nivo pod pokroviteljstvom Visoke predstavnice EU za spoljne poslove i bezbednost i potpredsednice Evropske komisije. Nacrt sporazuma u 15 tačaka, poznat kao Briselski sporazum, potpisan tokom devete runde dijaloga održane 19. aprila 2013. godine u Briselu, imao je za cilj potpunu normalizaciju odnosa između Beograda i Prištine i prema ocenama zvaničnika iz Brisela, ali i Beograda i Prištine predstavljao je ključan korak napred. Potpisivanjem Briselskog sporazuma 2013. godine dve strane su se obavezale da neće sabotirati jedna drugu tokom procesa evropskih integracija.

Model dijaloga u Briselu prvobitno je osmišljen tako da se izbegne i zamagli pitanje statusa kako bi se razgovori vodili u rasterećenijoj atmosferi i olakšalo postizanje dogovora i sprovođenje dogovorenog.⁹ Upravo je to razlog zašto je Briselski dijalog započeo sa tehničkim pregovorima, koji su bili jedna vrsta zagrevanja pred glavnu trku, a to su politički pregovori između najviših političkih predstavnika Srbije i samoproglašene institucije Kosova i Metohije. Rezultat političkih pregovora je potpisivanje Briselskih sporazuma. Kao glavne ciljeve sporazuma možemo izdvojiti sledeće: ukidanje paralelnih institucija na severu Kosova i integrisanje zaposlenih u institucije Kosova i Metohije i ponuda određenog nivoa samouprave kosovskim Srbima kroz formiranje zajednice opština sa srpskom većinom.¹⁰ Međutim, čim je na red došla implementacija sporazuma o Zajednici srpskih opština, uvidelo se da se pregovori ne mogu uspešno nastaviti po predviđenom modelu koji podrazumeva primenu strategije za izbegavanje statusnih pitanja, jer preduslov implementacije dogovorenog podrazumeva rešavanje pojedinih statusnih pitanja, poput statusa severa Kosova i statusa srpske zajednice na Kosovu i Metohiji.

Sporan status Kosova i Metohije predstavlja glavnu prepreku stabilnosti i prosperiteta ovog dela Evrope. Rešavanje kosovskog pitanja je izuzetno težak zadatak za vlasti u Beogradu, a čini se i ništa lakši za predstavnike međunarodne zajednice, u prvom redu EU. Predstavnici EU nastoje da rešenje za problem statusa Kosova i Metohije, kao i za odnose Beograda i Prištine,

⁸ U mišljenju Evropske komisije o kandidaturi Srbije kojim se Evropskom savetu preporučuje da Srbiji dodeli status kandidata se navodi sledeće: „Srbija je na putu ka zadovoljavajućem ispunjavanju političkih kriterijuma koji su postavljeni na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. godine kao i uslovima Procesu stabilizacije i pridruživanja, pod uslovom da se nastavi napredak i pronađu praktična rešenja problema sa Kosovom.“ https://euinfo.rs/files/Publikacije-srp/35_koraka_za_web.pdf. (posećeno 27. 8. 2019).

⁹ „U Briselskom sporazumu govori se o dve strane, a nigde se ne spominju dve države. Tako se kaže da dve strane neće jedna drugu blokirati, niti podsticati druge da blokiraju napredak neke od strane na njenom evropskom putu.“ (Petrović, 2013: 27)

¹⁰ Tekst sporazuma u celosti je dostupan na: (<http://kim.gov.rs/p03.php>).

nađu unutar „zajedničke evropske budućnosti“, što su obe strane postavile kao strateški cilj i opredeljenje. Postoje dva objašnjenja zašto su se donosioci odluka u Briselu opredelili za ovaj pristup. Prvo, EU ulaže maksimalne napore da tokom procesa pridruživanja spreči „uvoz“ etničkih konflikata koji mogu ugroziti regionalnu stabilnost, a samim tim i stabilnost same Evropske unije. Iskorišćemo priliku da ukratko podsetimo da Evropska unija insistira da države kandidati tokom procesa pregovora reše sva sporna pitanja i međusobne nesporazume, uz poseban apostrof na sukobe oko granica. Posmatrajući iz ovog ugla dodatni izazov je to što se pitanje statusa Kosova tiče teritorijalnog okvira Srbije i kao takvo je od izuzetne važnosti za državnu izgradnju Srbije (Janjić, 2007). Ako uzmemo u obzir ovu činjenicu, put Srbije do statusa članice će biti duži nego u slučaju drugih postkomunističkih zemalja. Odnosno, proces evropskih integracija je u slučaju Srbije dodatno opterećen i traumatičnim iskustvom gubitka dela teritorije. Drugo, pored brojnih razlika i sukoba – srpska i albanska strana se slažu da Evropska unija nema alternativu, makar tako stalno ističu najviši zvaničnici obe strane u svojim obraćanjima javnosti. Čini se da je procena evropskih zvaničnika da će obe strane biti više motivisane da uzmu učešće i postignu što bolje rezultate ukoliko se ova dva procesa uslove. Koliko je ova procena tačna vreme će pokazati, ali je nesporno da i pored brojnih uspeha politike uslovljavanja tokom pregovora o članstvu, približavanje Evropskoj uniji i nema tako magičnu moć u slučaju rešavanja statusa Kosova*. U literaturi su prisutna brojna tumačenja cilja dijaloga, odnosno pregovora koji se vode, a većina se slaže da je to postizanje normalizacija odnosa Beograda i Prištine. Postizanjem „pune normalizacije odnosa između dve strane, koja se ostvaruje kroz pregovore o članstvu u EU, u slučaju Srbije i kroz pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), a kasnije o članstvu, u slučaju Kosova i Metohije – doseže se krajnji cilj koji je isti i za Beograd i za Prištinu: članstvo u EU“ (Janjić, 2015: 11). Prema proceni koju Janjić iznosi, napredovanje ka članstvu u EU se pokazalo kao efikasno sredstvo za stvaranje povoljnih okolnosti za nastavak dijaloga i pregovora (Janjić, 2015). Druga grupa autora smatra da se ceo proces normalizacije odnosa, naročito ako se uzme u obzir držanje i angažovanje međunarodne zajednice i EU, odvija na štetu Srbije i zaključuju „da je na delu puzeće priznanje otcepljenje pokrajine kroz proces pregovaranja za pristupanje EU“ (Jovanović, 2018: 8).

Politika uslovljavanja tokom procesa pregovora o članstvu u EU nije novost, međutim pozicija Srbije jeste specifična jer je u jedno od pregovaračkih poglavlja utkan i mehanizam za praćenje sprovedenih dogovora u okviru dijaloga Beograda i Prištine u okviru poglavlja 35. Moramo naglasiti da je poglavlje novina, kako za institucije EU koje vode pregovore, tako i za zemlje članice, tako i za Srbiju kao kandidata. Poglavlje 35 je uvedeno 2014. godine, kada je Srbija započela svoje pregovore o članstvu i ima isti status kao poglavlja koja se odnose na vladavinu prava (poglavlje 23 i 24). Ovo je značajno jer sva tri poglavlja imaju prelazna pravila i klauzulu o balansu koja podrazumeva da, ako institucije EU ocene da nema napretka u implementaciji dogovorenog, može da se pokrene mehanizam zaustavljanja pregovora za ona poglavlja koja još nisu zatvorena, čime se ceo proces pregovora dovodi u pitanje. Jako je važno naglasiti da primena prelaznih merila u okviru poglavlja 23, 24 i/ili 35 ne zahteva pregovaračku poziciju Srbije. Drugi problem vezan za poglavlje 35 je to što u ovom poglavlju nisu definisana nikakva pravila, samim tim nije ni najjasnije na kojim kriterijumima bi trebalo da bude zasnovana ocena o napretku i ispunjavanju obaveza iz tog poglavlja, zapravo o ovom poglavlju se ne vode pregovori, već se radi samo o praćenju sprovedenja onoga što je dogovoreno (Mišćević, 2016: 140). Sve navedeno jasno govori da će ovo poglavlje biti verovatno jedno od najizazovnijih i najkontraverznijih za pregovaranja.

Prihvatanjem nametnutog uslova da mehanizam za praćenje pregovora o dijalogu Beograda i Prištine postane deo pregovaračkog poglavlja, predstavnici vlasti u Srbiji su dali i zvaničnu potvrdu da su proces evropskih integracija i rešavanje statusa Kosova i Metohije direktno uslovljeni procesi (Marković i dr., 2019). S druge strane, ne može se osporiti da se građani Srbije danas suočeni, prema procenama pojedinih autora, sa jednom pogrešnom i opasnom dilemom „Kosovo ili Evropa“ (Eberg & Mitić, 2005). Trenutna politika uslovljavanja kojoj je izložena Srbija ne pomaže da se umanjí značaj povezanosti ova dva procesa. Odnosno, ukoliko želimo da se smanji uticaj rešavanja pitanja statusa Kosova na percepciju javnog mnjenja o procesa pridruživanja potrebno je da se promeni slika o akterima, u ovom slučaju EU i to uvođenjem pristupa koji bi imao više razumevanja sa potrebe i specifične okolnosti Srbije kao društva, a uporno insistiranje na uslovljavanju svakako ne doprinosi tome. Naprotiv, onima koji ne veruju da će Srbija u skorijoj budućnosti postati član EU olakšava da zauzmu ekstremniji stav i da u potpunosti otpišu EU kao ishod (Todosijević, 2018). Konačno, pojedini autori tvrde da javno mnjenje Srbije oseća svojevrsni zamor od pitanja Kosova i Metohije, da je široko rasprostranjeno uverenje da su Kosovo i Metohija izgubljeni u ratu i da se neće moći reintegrirati u Srbiju (Janjić, 2007; Mojsilović, 2010). Ukoliko uvažimo iznetu pretpostavku, onda možemo očekivati da rešavanje statusa Kosova i Metohije neće imati velikog uticaja na podršku javnog mnjenja procesu evropskih integracija. Prisutnost različitih stavova i ponovna aktuelizacija pitanja statusa Kosova i Metohije nakon poziva predsednika Srbije, Aleksandra Vučića, za otvaranje unutrašnjeg dijaloga o Kosovu i Metohiji je motivisalo autore ovog rada da postave istraživačko pitanje: U kojoj meri stav o statusu Kosova i Metohije utiče na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU? Naredne strane rada biće posvećene odgovoru na ovo pitanje.

Metodološki okvir

Za potrebe rada, korišćeni su podaci koji se oslanjaju na istraživanje *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije (Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018)*, koje je sproveo Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka iz Beograda. Navedeno istraživanje se oslanja na kvantitativnu metodologiju, a za potrebe rada korišćeni su sledeći statistički postupci – deskriptivna statistika, Hi-kvadrat test (o nezavisnosti obeležja) i binarna logistička regresiona analiza. Urađen je Hi-kvadrat test kako bi se testirala hipoteza o postojanju veze između dve kategorijske promenljive (članstva Srbije u EU i priznavanja nezavisnosti Kosova i Metohije, u daljem tekstu KiM). Pri daljoj analizi, kako bi se kvantitativno istraživale varijacije između dveju ili više pojava primenjen je metod regresione analize. Kako bi se bolje razumela povezanost između članstva Srbije u EU i priznavanja nezavisnosti KiM i kako bi se ocenio uticaj više faktora na verovatnoću da će ispitanici odustati od glasanja za ulazak Srbije u EU ukoliko je uslov priznanje kosovske nezavisnosti KiM, sprovedena je binarna regresiona analiza, samo nad onim ispitanicima koji bi, ukoliko bi se održao referendum, glasali za ulazak Srbije u EU (N= 1796). Kako je u radu primenjena binarna logistička regresija, korišćena je sledeća zavisna promenljiva sa dve kategorije – oni koji bi pristupili Evropskoj uniji, iako je uslov priznanje kosovske nezavisnosti KiM i oni koji ne bi, ukoliko su suočeni sa istim uslovom. Dodatno, model sadrži 10 nezavisnih promenljivih: *mesto stanovanja* (gde je referentna kategorija grad), *starost* (mladi), *pol* (žene), *vezanost za Srbiju*, *spoljnopolička opredeljenost*, *skala autoritarnosti*, *religioznost*, *obrazovanje*, *demokratija* i *vezanost za Evropu*.

Pre formiranja skale autoritarnosti, koja sadrži šest stavova,¹¹ urađena je analiza njene pouzdanosti. Ukupna vrednost Kronbahove alfe iznosi 0,781 što ukazuje na njenu pouzdanost. Dodatno, vrednosti pojedinačnih Kronbahovih alfi su manje od ukupne, te nije potrebno izbaciti nijedan stav.

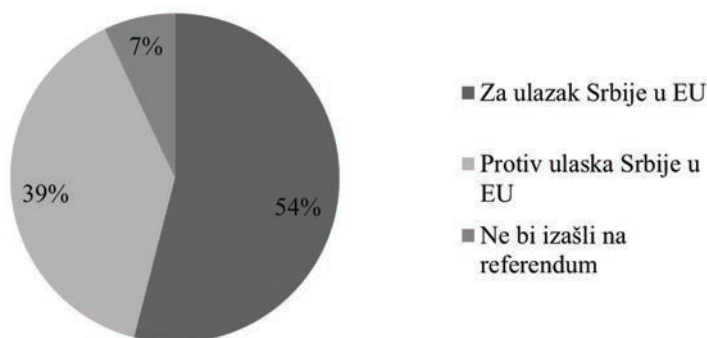
Osnovna hipoteza od koje se polazi u ovom radu jeste da pitanje Kosova i Metohije utiče na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u Evropskoj uniji. Iz tog razloga se u radu polazi od sledećih pretpostavki:

1. Preovlađujući stav javnog mnjenja je da Srbija želi da se priključi EU.
2. Rešavanje kosovskog pitanja utiče na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU.
3. Proces evropskih integracija i rešavanje kosovskog pitanja su direktno povezani procesi.

Podaci su prikazani grafički i grupisani prema početnim pretpostavkama.

Analiza javnog mnjenja

Rezultati istraživanja pokazuju da, ukoliko bi se održao referendum o ulasku Srbije u Evropsku uniju, nešto više od polovine ispitanika (54%) bi glasalo za ulazak Srbije u EU, dok bi 39% glasalo protiv ulaska. Na referendum ne bi izašlo svega 7% ispitanika (Grafikon 1).

Grafikon 1 Stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU, ukoliko bi se sutra održao referendum

Nezavisno od izlaska na referendum i glasanja za (ili protiv) ulaska u EU, čak 79% ispitanika smatra da politika EU prema pitanju nezavisnosti KiM ima značaja za formiranje njihovog stava o EU, od čega više od polovine (55%) smatra da ima veliki značaj. Petina ispitanika (21%) smatra da politika EU prema pitanju nezavisnosti KiM nema nikakav značaj na formiranje njihovog stava o EU.

¹¹ Stav 1 – Većina naših društvenih problema bi se rešila kada bismo se nekako otarasili nemoralnih i degenerisanih pojedinaca.

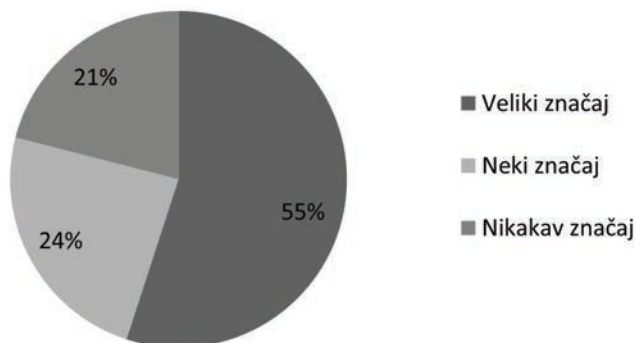
Stav 2 – Najvažnije vrline koje deca treba da nauče jesu poslušnost i poštovanje autoriteta.

Stav 3 – Mladi ponekad imaju buntovničke ideje, ali kako odrastaju treba da ih prevaziđu i da se smire.

Stav 4 – Stanje nemorala u našem društvu je delom posledica i toga što su učitelji i roditelji zaboravili da je fizičko kažnjavanje ipak najbolji način vaspitavanja.

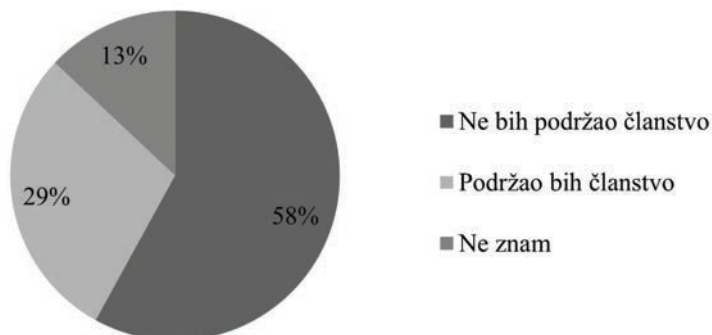
Stav 5 – Bilo bi bolje za sve kada bi vlasti cenzurisale štampu, filmove, druge medije, tako da se smeće drži podalje od mladih.

Stav 6 – Ljude je moguće podeliti u dve grupe: na jake i slabe.

Grafikon 2 Značaj pitanja nezavisnosti KiM na formiranje stava javnog mnjenja o EU

Međutim, ukoliko bi se pred ispitanike stavio uslov priznavanja nezavisnosti KiM, podržavanje članstva Srbije u EU bi se smanjilo. Ukoliko je postavljen pomenuti uslov, 58% javnog mnjenja ne bi podržao članstvo u EU, u odnosu na prethodnih 54% koji bi glasali za ulazak Srbije u EU ukoliko bi se sutra održao referendum, Grafikon 3.

Grafikon 3 Stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU ukoliko je uslov priznavanje nezavisnosti KiM

Primenom neparametarskog metoda, Chi-square testa (o nezavisnosti obeležja), utvrđena je jaka povezanost između pitanja nezavisnosti KiM i članstva u EU ($\Phi=0,682$).

Tabela 1 Povezanost stava o članstvu Srbije u EU i stava o nezavisnosti KiM

Članstvo Srbije u EU	Priznanje nezavisnosti Kosova		Ukupno
	Da	Ne	
Za ulazak u EU	68%	32%	100%
Protiv ulaska u EU	97%	27%	54%
Protiv ulaska u EU	2%	98%	100%
Ukupno:	3%	73%	46%
	37%	63%	100%
	100%	100%	100%

Kada se izostave ispitanici koji su odgovorili sa „ne znam“, situacija se menja, jer se procenat onih koji su protiv ulaska u EU penje na 63%. Nešto više od trećine ispitanika (37%) bi podržalo ulazak Srbije u EU i pored priznavanja nezavisnosti KiM. Trećina ispitanika koja bi glasala za ulazak Srbije u EU (njih 32%) bi odustala od glasanja na referendumu, u slučaju da je uslov priznavanje nezavisnosti KiM, dok dve trećine (68%) ne bi promenilo mišljenje čak i u slučaju da ulazak podrazumeva priznavanje Kosova i Metohije.

Do sada je utvrđeno da bi neznatno više od trećine ispitanika (32%) odustalo ukoliko je uslov KiM. Dalja analiza pomaže detaljnijem objašnjenju i razumevanju veze članstva u EU i priznavanja nezavisnosti KiM. Stoga se, primenom binarne regresione analize, utvrđuje koja su to sociodemografska obeležja (u daljem radu prediktori) koji utiču da se javno mnjenje odrekne glasanja za ulazak Srbije u EU, ukoliko je uslov priznavanje nezavisnosti KiM. Na osnovu koeficijenta determinacije (R^2), može se zaključiti da odabrani skup promenljivih (model) objašnjava između 41,6 i 58,7 procenata varijanse.

Kao što je već pomenuto, regresioni model sadrži 10 nezavisnih promenljivih: *mesto stanovanja* (gde je referentna kategorija grad), *starost* (mladi), *pol* (žene), *vezanost za Srbiju*, *spoljnopolitička opredeljenost*, *skala autoritarnosti*, *religioznost*, *obrazovanje*, *demokratija* i *vezanost za Evropu*, čiji se prikaz nalazi u Tabeli 2.

Tabela 2 Prikaz statistički značajnih prediktora, količnika verovatnoće i njihovog 95 procentnog intervala poverenja (donja i gornja granica). Zavisna varijabla: Glasanje za ulazak Srbije u EU, ukoliko je uslov prihvatanje nezavisnosti KiM

Prediktori	B	Sig.	Količnik verovatnoće	Interval 95% poverenja za količnik verovatnoće	
				Gornja granica	Donja granica
Mesto stanovanja: grad* ¹²		,461			
Mesto stanovanja: prigradska naselja	-,004	,985	1,00	,65	1,52
Mesto stanovanja: selo	-,507	,223	,60	,27	1,36
Pol: muški*	,355	,054	1,43	,99	2,05
Starost: mladi*		,406			
Starost: sredovečni	,334	,245	1,40	,79	2,45
Starost: stariji	,135	,653	1,14	,63	2,05
Vezanost za Srbiju	,322	,000	1,38	1,29	1,48
Vezanost za Evropu	-,071	,028	,93	,87	,99
Obrazovanje	-,165	,027	,85	,73	,98
Demokratija	-,069	,435	,93	,78	1,11
Spoljnopolitička opredeljenost	-,614	,000	,54	,49	,6
Religioznost	,319	,001	1,38	1,14	1,66
Autoritarnost	,197	,027	1,22	1,02	1,45

U slučaju *spoljnopolitičke opredeljenosti, obrazovanja i vezanosti za Evropu* reč je o inverznoj vezi. Što je ispitanik više proevropski orijentisan i što je više vezan za Evropu manja je šansa da će odustati od glasanja za ulazak u EU ukoliko je uslov priznavanje nezavisnosti KiM. Isto važi i za obrazovanje, sa svakim dodatnim stepenom obrazovanja smanjuje se mogućnost da će osoba odgovoriti sa ne. Najjači prediktor odustajanja od glasanja za ulazak Srbije u EU, ukoliko je uslov KiM, je spoljnopolitička opredeljenost. Pokazuje se i da što je osoba više proevropski orijentisana to bi, 46 puta ređe odustala od ulaska od proruski orijentisanih ispitanika. Iako su količnici verovatnoće manji od 1 i u slučaju obrazovanja i vezanosti za Evropu, njihova značajnost je manja.

S druge strane, što je osoba religioznija, više vezana za Srbiju i sklonija autoritarnosti, veća je verovatnoća da će odustati od ulaska u EU ukoliko je uslov priznavanje nezavisnosti KiM. Što su ispitanici religiozniji 1,38 puta češće odgovaraju sa ne (odustaju od ulaska u EU), od onih koji su manje religiozni, uz sve ostale jednake faktore u modelu.

Zaključak

Nakon prijema Hrvatske 2013. godine, definitivno je na delu jedan zamor od procesa proširenja, koji dele obe zainteresovane strane i zemlje članice EU i zemlje kandidati koji su sve više umorni od politike uslovljavanja i koje se često percipiraju kao nepravedne. Međutim, činjenica je da je proces evropskih integracija najznačajniji okvir kroz koji Evropska unija održava odnose s državama Zapadnog Balkana i kroz koji usmerava svoju celokupnu politiku proširenja u ovom delu Evrope. Isto tako „evropski put“ je još uvek strateško opredeljenje i prioritet vlasti u Republici Srbiji, iako se sve češće raspravlja o mogućim alternativama i o realnim benefitima i ceni koje će građani Srbije morati da plate tokom pregovora o članstvu. Analize javnog mnjenja pokazuje da postoji većinska podrška učlanjenju Srbije u EU, ali isto tako entuzijizam opada i kritike na račun EU kao kredibilnog partnera sve više dolaze do izražaja.

Rezultati istraživanja su potvrdili sve tri iznete pretpostavke. Prva pretpostavka, da je preovlađujući stav javnog mnjenja priključenje Srbije EU je potvrđena, s obzirom na to da bi više od polovine ispitanika glasalo za njen ulazak, kao i time da većina smatra da je članstvo Srbije u EU bolje nego zadržavanje postojećeg stanja. Druga pretpostavka o povezanosti pitanja nezavisnosti KiM i članstva Srbije u EU je takođe potvrđena, budući da postoji jaka veza između ova dva stava. Treća pretpostavka da pitanje nezavisnosti KiM utiče na stav javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU, potvrđena je činjenicom da kada se javno mnjenje suoči sa stavom da ulazak u Evropsku uniju podrazumeva i priznavanje Kosova i Metohije dolazi do značajnog opadanja podrške članstvu Srbije u EU. U prilog ovoj tvrdnji je i nalaz da bi trećina javnog mnjenja, koja bi glasala za ulazak u EU, odustala od glasanja, ukoliko bi zahtev bio priznavanje nezavisnosti KiM, što ujedno i pokazuje da podrška EU otcepljenju KiM negativno utiče na stav građana Srbije o članstvu Srbije u EU.

Sve navedeno sugerise da je status KiM i dalje važan faktor za formiranje stava javnog mnjenja o članstvu Srbije u EU. Analiza rezultata istraživanja je potvrdila osnovnu hipotezu da rešavanje kosovskog pitanja i danas figurira kao determinanta političkog ponašanja građana Srbije, naročito u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji i činjenice da se rešavanje konačnog statusa Kosova i Metohije i priznanje jednostrano proglašene nezavisnosti navodi kao glavni uslov za dugo čekano članstvo Srbije. Ovaj nalaz jasno upućuje da politika direktnog uslovljavanja: EU ili Kosovo i Metohija, neće ubrzati proces evropskih integracija, izvesnije je da će taj proces biti značajno otežan.

¹² Grad (mesto stanovanja), ženski pol i mladi kao starosna kategorija, su bile referentne kategorije u analizi.

LITERATURA

- Assembly of the Republic of Kosovo (2008). *Kosovo Declaration of Independence*, Prishtinë: Assembly of the Republic of Kosovo. <http://www.assembly-kosova.org/?cid=3,128,1635> (February 2008).
- Belgrade Centre for Human Rights, & SMMRI. (2003). *Javno mnjenje Srbije – stavovi prema haškom sudu*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/10/Javno-mnjenje-u-Srbiji-i-stavovi-prema-Me%C4%91unarodnom-krivi%C4%8Dnom-tribunalu-za-biv%C5%A1u-Jugoslaviju-u-Hagu-ICTY-2003.pdf> (jul 2003).
- Beogradski centar za ljudska prava, & Strategic Marketing Research. (2004). *Javno mnjenje u Srbiji – stavovi prema Međunarodnom krivičnom tribunal za bivšu Jugoslaviju u Hagu*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.: <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/10/Javno-mnjenje-u-Srbiji-i-stavovi-prema-Me%C4%91unarodnom-krivi%C4%8Dnom-tribunalu-za-biv%C5%A1u-Jugoslaviju-u-Hagu-ICTY-2004.ppt> (avgust 2004).
- Beogradski centar za ljudska prava, & Strategic Marketing Research. (2005). *Javno mnjenje u Srbiji – stavovi prema domaćem pravosuđu za ratne zločine i Haškom tribunal*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava: <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/10/Javno-mnjenje-u-Srbiji-i-stavovi-prema-Me%C4%91unarodnom-krivi%C4%8Dnom-tribunalu-za-biv%C5%A1u-Jugoslaviju-u-Hagu-ICTY-2005.ppt> (april 2005).
- Biro, M. (2017). Public Opinion in Serbia on ICTY: A Chicken or an Egg?. *Primenjena psihologija*, 10(4), 463–475.
- Blauberger, M. (2009). Compliance with rules of negative integration: European state aid control in the new member states. *Journal of European Public Policy*, 16(7), 1030–1046.
- Dinan, D. (2004). *Europe Recast – A History of European Union*. London: Palgrave Macmillan.
- Janjić, D. (2015). Izazovi normalizacije: Analiza pregovora i primena Briselskog sporazuma. *FORUM: Policy Paper*, 5–116.
- Đukanović, D., & Lađevac, I. (2009). Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije. *Međunarodni problemi*, 61(3), 343–364.
- Đurković, M. (2018). The Political Dimension in the Work of the International Tribunal for the Former Yugoslavia: ICTY as a Form of Political Justice. *Serbian Political Thought*, 18(2), 33–51.
- Eberg, J., & Mitić, A. (2005). Kosovo i Metohija – peti čin drame. *Nacionalni interes*, 1(1), 131–148.
- European Commission(2011). *European Commission Opinion on Serbia's application for the membership of the European Union*. Brussels: European Commission. http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/misljenje_kandidatura/sr_rapport_2011_en.pdf (12 October 2011).
- European Western Balkans. (2021, februar 5). *Srbija i nova metodologija: Umesto Vlade, prihvatio predsednik*. Beograd: European Western Balkans. <https://europeanwesternbalkans.rs/srbija-i-nova-metodologija-umesto-vlade-prihvatio-predsednik/>.
- Hiks, S. (2007). *Politički sistem Evropske unije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Informacioni centar EU (2015). *Pregovaračka poglavlja – 35 koraka ka Evropskoj Uniji*, Beograd: Informacioni centar EU. https://euinfo.rs/files/Publikacije-srp/35_koraka_za_web.pdf (jul 2015).
- Janjić, D. (2007). *Ogledi o Kosovu*. Beograd: Draslar partner.
- Jelisavljević, A. (2019). Uslovljeno članstvo Srbije u Evropskoj uniji već zamorenoj od proširenja – koliko je daleko 2025. godina? *Vajno delo*, 71(7), 9–27.
- Jovanović, M. (2018). Podela Kosova i Metohije iznuđeno rešenje nasilne i jednostrane secesije. U V. Kljajić (Ur.), *Kosovo i Metohija kao nacionalno i državno pitanje Republike Srbije* (str. 7–31). Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Little, R., & Smith, M. (2006). *Perspectives on World Politics*. New York: Routledge.

- Marković, K., Jovanović, M., & Matijević, B. (2019). Kosovo and Metohija or the European Union – a rhetorical dilemma in the Serbian political discourse. *Serbian Political Thought*, 66(4), 173–192.
- Mihailović, S., & Lazarević, S. (2017). *Obaveštenost građana Srbije o ratovima '90-ih godina, ratnim zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine*. Beograd: Demostat. http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/01/Istrazivanje_javnog_mnjenja_Sudjenja_za_ratne_zlocine_Demostat.pdf (avgust 2017).
- Milenković, M., & Milenković, M. (2013). Is Additional Conditionality Preventing EU Accession? Serbian Democratic "Step Back". *Социолошки преглед*, XLVII(2), 189–210.
- Miščević, T. (2016). Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan. *Politička misao*, 53(2), 133–150.
- Mojsilović, M. (2010). Percepcija problema Kosova i Metohije. U S. Mihajlović (Ur.), *Kako građani Srbije vide tranziciju: istraživanje javnog mnjenja* (str. 166–174). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- OEBS, Beogradski centar za ljudska prava, & Strategic Marketing Research. (2006). *Javno mnjenje u Srbiji – stavovi prema domaćem pravosuđu za ratne zločine i Haškom tribunal*. Preuzeto sa OSCE. <https://www.osce.org/files/f/documents/b/8/24242.pdf> (decembar 2006).
- OSCE, Beogradski centar za ljudska prava, & IPSOS. (2011). *Attitudes towards war crimes issues, ICTY and the national judiciary*. Beograd: OSCE. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/90422.pdf> (October 2011).
- Petrović, D. (2013). Briselski sporazum: jedno viđenje. *Međunarodna politika*, LXIV(1152), 20–35.
- Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa*, Beograd: Kancelarija za Kosovo i Metohiju <http://kim.gov.rs/p03.php> (accessed 28 January 2021).
- Radifković, D., & Ranković, M. (2020). Non Paper Diplomacy – New EU Enlargement Methodology for the Western Balkans. *Knowledge International Journal*, 38(5), 1101–1105.
- Sadurski, W. (2008). Minority Protection in Central Europe and Accession to the EU. In M. Weller, D. Blacklock, & K. Nobbs (Ed.), *The Protection of Minorities in the Wider Europe* (pp. 209–231). London: Palgrave Macmillan.
- Stojić, M. (2006). Between Europhobia and Europhilia: Party and popular attitudes towards membership of the European union in Serbia and Croatia. *Perspectives on European Politics and Society*, 7(3), 312–335.
- Šošić, M. (2008). Integracijski potencijal Mađarske, Češke, Slovačke, Poljske: komparativna analiza. *Politička misao*, 45(3–4), 137–160.
- Todosijević, B. & Pavlović, Z. (2018). Arrested future in post-conflict societies: Serbian citizens between Kosovo and the EU. Paper presented to „Relational Studies on Global Conflicts: Toward a New Approach to Contemporary Crises“, Belgrade, Serbia, December 21–22. http://idn.org.rs/wp-content/uploads/2019/08/IDN_Books_of_abstracts_Relational_studies_web.pdf.

Ksenija Marković

Branka Matijević

Marko Jovanović

KOSOVO AND METOHİJA AND THE EUROPEAN UNION – DILEMMA OR PREDICTABLE CHOICE?

Abstract:

Serbia has already spent a fifth of the 21st century on its road to the European Union. All the government officials since 2000 have pointed out the EU membership as the strategic goal of the Republic of Serbia. Public support for Serbia's EU membership has seen an uneven decline in the last ten years, unlike the first decade of the European integrations when there was majority support for the EU membership. Many different factors influence the dynamics and the outcome of European integrations in Serbia. One of the most important is certainly the resolution of the status of Kosovo and Metohija. Authors defend this stance with three groups of arguments. Firstly, an increasing number of EU officials has a clear position that the recognition of unilaterally declared independence of Kosovo is the key

precondition for gaining the EU membership. Secondly, the process of European integrations and resolving the question of Kosovo are directly mutually determined processes, which we elaborate in detail in the first part of the paper. Thirdly, Serbian public has long been torn between their past tightly related to Kosovo and their European future. All of these has motivated the authors to explore to which degree the attitude towards the status of Kosovo and Metohija determines public opinion on Serbia's EU membership. In order to provide an answer to this question, authors turn to the data gathered by the empirical quantitative research *Perceptions of the EU and Russia among the Serbian public (JMS 2018)*, conducted by the Institute of Social Sciences, Belgrade. The results of the research clearly indicate that the majority of the population supports Serbia joining the EU, but also that the manner in which the question of Kosovo and Metohija might be solved strongly determines public attitudes on Serbia's EU membership.

Keywords: European Union, European integrations, political conditionality, Kosovo and Metohija, Serbian public opinion

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.644:324]:159.923.072(497.11)(082)

316.653(497.11)(082)

327:316.653(497.11)(082)

PREDSTAVE о Европској унији и Русији у јавности Србије : јавно
мњење Србије 2018 – JMS 2018 / уредник Bojan Todosijević.
- Београд : Институт друштвених наука, 2021 (Београд : RIC
графичког инжењерства TMF). - 125 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Едисија
Истраживања / [Институт друштвених наука, Београд])

Deo teksta štampan dvostubačno. - Tiraž 150. - Стр. 7: Predgovor
/ Irena Ristić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-250-0

а) Јавно мњење -- Србија -- Зборници б) Друштвени ставови
-- Србија -- Зборници в) Међународа сарадња -- Србија
-- Зборници

COBISS.SR-ID 54980873